

מצב הברווים בישראל

אליהו בבאי

מבוא

מספרם של הברווים בצפון נאמד בשנת 1990 בכ-35,000 נפש: 24,000 נפש המתגוררים בשישה-עשר יישובי קבע המופרים על-ידי המדינה, וכ-11,000 נפש המתגוררים ב-72 פזורות מחוץ למקום יישוב מוכר.

הברווים בצפון נמצאים כיום בשלב הסופי של תהליך המעבר מחברה של נוודים-למחצה לחברה של יישובי קבע.

בגלל הבנייה הספונטנית ומתוך התעלמות רבת השנים של השלטונות הישראליים, קמו בצפון יישובים רבים ללא תכנון, וכמובן – ללא תשתיות.

הברווים בצפון פזורים כיום בשני גושים עיקריים: הראשון והגדול – באזור אלונים-שפרעם; והשני – בהר כמון והאזור; יתר הברווים שבצפון פרוסים על פני הגליל המזרחי.

ההתיישבות נעשתה בחלקה על אדמות המדינה ובחלקה על אדמות פרטיות.

פעילות הממשלה למען יישובי הברווים בצפון באמצעות הכרה ב-16 יישובים, הקהתה את התנגדותם להתגורר ביישובים מתוכננים, מצד אחד, אך החריפה את המצוקה של אותם ריכוזים, שאינם מוכרים כיישובי קבע, מצד שני. המצב הנוכחי אינו יכול להימשך זמן רב, מאחר שבינתיים נקבעות עובדות בשטח אשר יקשו בעתיד על מציאת פתרונות סבירים.

הבעיה כרגע היא לחפש בדחיפות פתרונות של קבע לפזורות, פתרונות שיענו על צרכים חיוניים למדינה, מחד גיסא, ועל צרכיה של האוכלוסייה שעדיין לא מצאה סידור הולם, מאידך גיסא. למציאות זו יש היבטים פוליטיים, דתיים וחברתיים, אשר כבר עברו מן הרמה המקומית והמחוזית והגיעו עד לרמה הממלכתית ואף הבין-לאומית (ראה מקרה הריכוז ברמיה, אשר בכרמיאל).

אדמות הברווים בצפון

קיים שוני רב בין אדמות הברווים בצפון לבין תביעות הברווים בנגב. אדמות הברווים בצפון רשומות, ברובן, כספרי האחוזה, הן באמצעות רכישה ישירה והן כתוצאה מפעילות הסדרי הקרקעות שנעשו בשנים האחרונות של השלטון המנדטורי. בשנים אלו היו פקידי ההסדר נדיבים ביותר ורשמו קרקעות כבעלות הברווים התובעים, למרות שקרקעות אלו היו אדמות טרשים שאינן ניתנות

לעיבוד ולפיכך היו ראויות להירשם על שם המדינה כקרקעות "מואת", שבהן לא רוכשים זכויות באמצעות החזקה ועיבוד.

לדוגמה, על-פי הספר המנדטורי הבסיסי שממשלת המנדט הכינה לצורכי מס רכוש/חקלאי — בשנת 1943, לאחר עבודה מקיפה שנמשכה מספר שנים, נקבעו דרגות העיבוד כנפת עכו לשישה-עשר סוגים, כאשר הסוג השישה-עשר נקבע כקרקע בלתי ראויה לעיבוד; בכל הנפה היו ראויים להירשם בבעלות הבדווים רק 38 דונם — ראה טבלה להלן:

מס' תושבים	נטיעות	רמת עיבוד נמוכה	לא ראוי לעיבוד
560	38 ד'	2,811 ד'	10,465 ד'

בסמוך לקום המדינה ולאחריה, רכשו הבדווים מהתושבים הערבים כמה אלפי דונמים בודדים, בחלקות קטנות, בעיקר על צירי הכבישים, ובנו עליהם בנייה בלתי חוקית. הבתים נבנו בעיקר בבנייה קשיחה, בניגוד לבנייה בנגב שהיא ברובה בנייה קלה — כגון פחונים וצריפים.

בפזורה הבדווית בצפון ישנם 99 ריכוזים ובהם 1,472 מבנים, צריפים, אוהלים, שבתוכם גרים 250 דיירים.

מינהל מקרקעי ישראל ומועצת מקרקעי ישראל היו ערים לכך כי פינוי מרצון של הבדווים מצירי הכבישים ומהמקבצים הבלתי חוקיים לא יושלם אם המינהל לא יתרום את חלקו בפינויים מהפזורה גם משטחים שנמצאים בבעלות פרטית.

ואכן הוחל בהסדרים לפינוי הבדווים משטחים שבבעלות פרטית בהתאם להסדרים הנהוגים לגבי בדווים היושבים על קרקעות המדינה; זאת על-פי החלטת מועצת מקרקעי ישראל מס' 275 משנת 1992, כמפורט להלן:

1. לכל בדווי המתפנה מאדמת המדינה יינתן מגרש חלופי, בחכירה ל-49 שנה ובתשלום של 0% דמי חכירה ראשוניים; חכירה זו תיחשב כתשלום של 91% דמי חכירה מהוונים.
2. לכל בדווי המתפנה מאדמה בבעלות פרטית יינתן מגרש חלופי בבעלות ובלבד שהקרקע תועבר על שם המדינה.
3. במקרים שבהם הבדווים אמנם מתפנים מאדמה פרטית אך לא ניתן לרכוש בעלות בשטחים המתפנים, יחכיר המינהל את המגרש החלופי ל-49 שנה, בתשלום של 0% דמי חכירה ראשוניים, ואלה ייחשבו, כאמור, כתשלום של 91% דמי חכירה מהוונים.

פינוי הבדווים מהפזורות בצפון הוא קל יותר יחסית, שכן אין בו הסכך של תביעות בעלות על הקרקע, מאחר שרוב השטחים עברו תהליך של הסדר קרקעות; באשר לשטח הנותר, אין לבדווים תביעות בעלות — אלא תביעות חזקה; אולם זהו תהליך ממושך ואטי, עקב סיבות אלו:

1. חוסר תיאום בין משרדי הממשלה והרשויות המקומיות, כאשר לעתים לא נמצא מכה משותף

- בין המשרדים; מה גם שבמהלך השנים גברה התערבותם של חברי כנסת ואנשי ציבור מהמגזרים העירוני והכפרי — שיזמו פתרונות, יצרו ציפיות, והגבירו את המבוכה.
2. יחס שלילי מצד הבדווים לכל רעיון הקשור בריכוזם ודחיית כל רעיון לעבור ממקום מושבם לריכוז מתוכנן אחר.
3. חשש מצד המנהיגות הוותיקה מפני אבדן שליטה על בני השבט ביישוב המתוכנן החדש; היריבות הקיימת בין רסיסי שבטים ומשפחות.
4. חוסר תקציב לפיתוח.
5. חוסר נחישות והתמדה בביצוע מדיניות הממשלה.

רמיה — כרמיאל

בריכוז הנ"ל מתגוררות 17 משפחות בשטח שהופקע בשנת 1976 על-ידי המדינה לצורכי ציבור. פרשת רמיה היא ספיח להפקעה שנעשתה בשנת 1976 והדיקה נשמעו רק בשנת 1991 מהסיבה הפשוטה — שהמדינה לא עשתה שימוש בקרקע שהפקיעה ולא פינתה את המחזיקים במועד ההפקעה, אלא המתניה עד שהשטח יידרש לשם ביצוע המטרות שלשמן הוא הופקע ולשם השלמת התכנון בו; זאת שלא כמו בשטחים שהופקעו בכרמיאל, אשר בסמוך לפרסום ההפקעה הנ"ל התפנו — מרצון — כ-50 משפחות בדוויות מערב אל-סוועד לשטחי הכפרים שפרעם ובענה. כאשר גל העלייה מרוסיה גדל, נוצר צורך חיוני ביותר להשלים את התכנון לגבי יתרת השטח המופקע, אך המדינה נתקלה במציאות שונה: 17 המשפחות סירבו בכל תוקף לכל הצעה לפנות את הקרקע והמדינה נאלצה לפנות לערכאות — בתחילה לבית-המשפט המחוזי, שפסק על המחזיקים — לפנות את הקרקע ולסלק את ידם תוך שלושה חודשים. התושבים הגישו ערר לבית-המשפט העליון בבקשה לעכב את ביצוע הליכי הפינוי. בית-המשפט נעתר לבקשה וביצוע הפינוי עוכב כ-60 יום, על-מנת לאפשר לשני הצדדים לנהל ביניהם מו"מ. כאמור, המו"מ לפינוי סוכם סופית לפני כשנה והמחיר לפינוי נקבע על-פי לוח הזמנים הצפוף לפיתוח, אשר הכתיב את גודל המחיר שהמדינה שילמה.

אדמות הבדווים בנגב

בשנות השבעים הגישו הבדווים בנגב לפקיד ההסדר למעלה מ-3,200 תביעות בעלות על שטח של כ-800,000 דונם, ותביעות שבטיות למרעה על עוד כמיליון דונם.

על-פי סקר שערכו שלטונות המנדט (לפי Village Statistic Book) בשנת 1945, נקבע כי באדמות מחוז באר-שבע — דהיינו, אדמות הנגב המשתרעות מגבול מחוז חברון עד אילת — יש שטח בבעלות ערבית, שטח המסתכם כ-1,900,000 דונם מרמת העיבוד הנמוכה ביותר (מדרגה 9 ועד

13). על-פי אותו הסקר היו, בסמוך להכנתו, כ-53,000 נפש בכל מרחבי הנגב; מפקד שנעשה בשנת 1950 מצביע על כך שבנגב חיו כ-12,500 כדווים והיתר נטשו לירדן ולארצות ערב האחרות.

לפי הבדיקות שהוכנו בשטח ועל-פי התלונות שהגיעו אלינו מירדן, חלק מהתביעות של הכדווים כוללות אדמות נפקדים.

המחווה שעשתה ממשלת ישראל בהיענותה ל-20% מסך התביעות לבעלות הנה לפנים משורת הדין ואין לה אח ורע באף מדינה ערבית. בנוסף לכך, המדינה מעמידה לכל משפחה כדווית מגרש בנייה מפותח (בבעלות), שגודלו דונם אחד נטו וזאת במחיר סמלי בלבד; כלל שטח העיירות שיעמדו לרשות הכדווים הוא כ-51,000 דונם.

הסדרי הפשרות שנעשו על-ידי המדינה מאז 1978 מסתכמים עד היום בכ-135,000 דונם לפי הפירוט הבא:

א. על 28,500 דונם — נעשו פשרות על-ידי ועדת הפשרות שליד פקיד ההסדר משנת 1978 ועד למאי 1993.

ב. על 50,000 דונם — נעשו פשרות במסגרת חוק רכישת מקרקעין בנגב (חווה השלום עם מצרים), תש"ם-1980.

ג. על 57,000 דונם — נעשו פשרות על-ידי מינהל הכדווים מאז מאי 1993 ועד היום.

במרחבי הנגב ישנם כ-180,000 דונם של שטחים צחיחים, שבעבורם מקבלים כיום הכדווים תשלום במסגרת הפשרות שנעשו עמם; אם המדינה הייתה פונה לערכאות, אין כל ספק שגם היום הפסיקה של בית-המשפט הייתה לרשום את השטחים על-שם המדינה — כפי שזכתה בתיק קרקעות מס' 2/69 בבית-המשפט המחוזי בבאר-שבע.

ככל שחולף הזמן והפיתוח בנגב מתקדם, כך נעשה המו"מ קשה יותר, כאשר בעלי התביעות הגדולות דורשים להקים על אדמותיהם יישובים חדשים ולרכז את בני שבטם ביישובים אלו.

קיימת החלטת ממשלה, מחודש מאי 1996, התומכת בחלק מתביעה זו. הממשלה הנוכחית גם מינתה, ביום 9.8.96, ועדה בראשותו של השר לתשתיות לאומיות, אשר תפקידה לבדוק מספר נושאים: הסדר הקרקעות; אכלוס הכדווים הנמצאים מחוץ ליישובי הקבע; הקמת יישובי קבע נוספים; וטיפול ביישובי הקבע הקיימים, לרבות בנושאי התשתיות והפיתוח.

אכלוס

הכדווים בנגב אינם עשויים מקשה אחת. כ-60% מהאוכלוסייה הנם פלאחים וכ-40% ממוצא כדווי — כגון ערב אל-עזאזמה, ערב אל-צ'ולם, ערב אל-הוזייל, גדראת, חקוק וכו'. הפלאחים היו נטולי קרקעות והם חיו תחת חסות הכדווים. בעיית האכלוס, לכן, קשה ומסובכת עקב הקשר הרגשי של הכדווי לקרקע שעליה הוא טוען לבעלות ועל כן איננו מוכן להתיישב על אדמה של שבט אחר.

ועדת מרקוביץ, שמונתה ב־1986 כדי לבדוק את מצב הבנייה הכלתי חוקית במגזרים הערבי והבדווי, ציינה בדו"ח שלה כי בשנת 1987 גרו בעיירות רהט, תל-שבע, כסיפה וערוער כ־16,500 נפש. כיום – לאחר פיתוח העיירות חורה, שגב שלום ולקיה – גרים 51,000 נפש בשבע עיירות, והיתר, כ־45,000, גרים ב־1,200 ריכוזים פזורים.
ראה טבלת עסקות משנת 1988 עד ל־31.12.95:

מס' עסקות	תקופה סה"כ
6,390	
322	31.3.89-1.4.88
630	31.3.90-1.4.89
492	31.3.91-1.4.90
860	31.3.92-1.4.91
530	31.12.92-1.4.92
1,018	31.12.93-1.1.93
1,371	31.12.94-1.1.94
1,167	31.12.95-1.1.95

פיתוח

שיטת הפיתוח עברה בשנים האחרונות שינויים. בעבר נעשה הפיתוח בעיירות רק לאחר שהתקבצו מספר משפחות שביקשו להתאכלס בשכונה מיוחדת להן; הפיתוח הוזמן אז רק לאחר חתימת ההסכם עמן. כיום יש בידי מינהלת הבדווים מגרשים מפותחים שיספיקו לרוכ הבדווים הגרים בפזורה; אולם בגלל המבנה השבטי והחמולתי נמנעת האפשרות לאכלס את המגרשים באוכלוסייה בדווית משבטים שאינם מקובלים על תושבי העיירות.

להלן טבלת המגרשים המפותחים בעיירות:

מס' מגרשים	עיירה
329	רהט
772	תל-שבע
653	חורה
714	לקיה
615	שגב שלום
1,189	ערוער
869	כסיפה
5,141	סה"כ

על-פי דו"ח סיכום של מינהל הברווים לשנת 1995, בשנים האחרונות הושקעו כנגב עשרות מיליוני שקלים לפיתוח ולפינוי המבנים הבלתי חוקיים, כמפורט בטבלה דלהלן:

שנה	סה"כ שקלים
1980	54,000
1981	59,000
1982	77,000
1983	75,000
1984	35,500
1985	8,600
1986	7,400
1987	8,800
1988	10,500
1989	10,000
1990	5,600
1991	5,700
1992	4,600
1993	29,312
1994	33,121
1995	43,081
1996 תקציב:	44,500

הדעות חלוקות לגבי השאלה — האם האכלוס והפיתוח המסיבי שנעשו בשנים האחרונות בפיתוח שבע עיירות הקבע מספיק, והאם הגדלת ההשקעות בעיירות אלו תביא אוכלוסייה נוספת מהפזורות; ימים יגידו.

תעסוקה

א. פיתוח אזור תעשייה ומלאכה

מינהלת הברווים, בשיתוף משרד המסחר והתעשייה, הקצתה בשנת 1995 בלבד שטחים להקמת מפעלים בשני אזורים תעשייה, ברהט ובתל-שבע, שבהם הושלם פיתוח מלא — כבישים, מים, חשמל וביוב, כמפורט להלן:

יישוב	מס' עסקות	השטח (בדונמים)
רהט	25	36,300
תל-שבע	7	8,304
חורה	32	44,604

בשלב פיתוח מואץ נמצאים גם שני אזורים נוספים בעיירות חורה וכסייפה. התכנון הושלם גם ביתר העיירות ובזמן הקרוב יחלו בעבודות הפיתוח.

ב. פיתוח חקלאות מתקדמת

מינהלת הברווים ומשרד החקלאות יזמו את פיתוח ענף החממות. ראשיתו בעיירה חורה, בה הוקצה לפני כשנתיים שטח של 4 דונמים לגידול עגבניות. לאור ההצלחה נעשה בעיר רהט ניסיון רחב היקף, הן מבחינת גודלו והן מבחינת ההשקעות שהושקעו בו; מדובר בפיתוח שטח של למעלה מ-45 דונם לגידול פרחים ליצוא. ההצלחה האדירה הביאה לאחרונה להקצאת שטחים נוספים, כאשר משרד החקלאות משגיח, מפקח ומלווה את היוזם – שהמדינה השקיעה בו כספים רבים – באמצעות משרד החקלאות והמינהלת.

מערכת המשפט – גורם לחיכוך

במסגרת הפעולות שנקטו רשויות המדינה כדי לסלק ידם של פולשים ומחזיקים שלא כדין, נפתחו עשרות תיקי תביעה לפינוי ו/או סילוק יד. חלקם הוגשו לבתי-משפט השלום וזאת בשל עומס העבודה הרב בבתי-המשפט, מחד גיסא, ועקב מספרם המוגבל של השופטים, מאידך גיסא. נוצר מצב לפיו חולפים חודשים רבים עד שהתיקים מגיעים לדיון ראשון, ותקופה ארוכה עוד יותר עד אשר הדיון מסתיים וניתן פסק-דין.

מצב דברים זה משמש "משחק" בידיהם של הנתבעים, אשר יודעים כי לפתיחת התהליך המשפטי אין משמעות של ממש כאשר לדרך הטיפול בו, שלא לומר כאשר לסיומו. זהו נתיב שסופו אינו נראה לעין ולכן פינוי פולש מאדמות מדינה מתמשך לעתים עשר שנים ויותר. תהליך כזה כולל מספר צעדים: פסק-דין לפינוי, ערעור לבית-משפט מחוזי, ערעור לבית-המשפט העליון, הגשת בקשה להוצאה לפועל, הגשת בקשה לבג"ץ לעיכוב צו הפינוי; וכך, המדינה איננה יכולה לממש את זכויותיה הקנייניות והיא נאלצת להגיע לפשרה שנתפסת על-ידי הברווים ככניעה.

תגובה למאמר "אדמות הבדווים – מאבק שלא צריך היה לקרות"

אכן צדקו ה"ה אמנון ברקאי ויוסף בן-דוד כי יש התייחסות שונה לבדווים בנגב בהשוואה לבדוויי הצפון.

הבדווי בנגב רואה בקרקע, כתביעת פֵּעֵלוֹת, בהסדר הקרקעות ובקרקע המוחזקת על-ידו – הן בחכירה והן בשימוש ממושך – סמל למעמד חברתי רם. זאת ללא התחשבות בתרומתה הכלכלית, אלא כחיזוק למעמדו החברתי ולהשפעתו על סביבתו ובני שבטו. לכן נאחז הבדווי בקרקע, ולו רק בחלק קטן ממנה, ושוב, לא בגלל ערכה הכלכלי אלא בעיקר בשל ערכה הסמלי והרגשי. זוהי אחת העובדות ההיסטוריות החשובות והנפוצות אשר קבעה את יחסי הגומלין והכיבוד החברתי בין השבטים השונים.

הבדווים בצפון, לעומת זאת, ראו בקרקע מקור ראשון לפרנסה ובמיוחד למגורים, כמו גם קשר וחזקה על מקום מושבם; רובם רכשו חלקות קטנות מכפריים ערבים, בעיקר מחוץ לשטחים הבנויים, ובמיוחד קרקעות חקלאיות, לצורך בניית בתי אבן למגורים בקרבת מקום עבודתם.

קרקעות הבדווים בצפון פזורות בעיקר על צירי הכבישים הישנים והחדשים. על-פי הערכה זהירה, היקף זכויות הבדווים על הקרקעות שנרכשו באמצעות קנייה מהכפריים, ועל-פי פעולות הסדר הקרקעות – מגיע לכמה עשרות אלפי דונם בודדים. לעומת זאת, הבדווים בנגב מחזיקים וטוענים לפעולות על שטח המתקרב לכ-800,000 דונם, ולעוד כמיליון דונם זכויות מרעה שבטיות.

כאמור, הבדווים בצפון וכן אחרים הגישו רק כאלפיים תביעות פֵּעֵלוֹת לפקיד ההסדר ועל כן המדינה החליטה לפתור בעיה זו מחוץ לכותלי בתי-המשפט; זאת באמצעות הקמת ועדת פְּשֻׁרוֹת במחוזות חיפה והצפון, בראשות פרקליט מפרקליטות חיפה ובהשתתפות נציגים ממנהל מקרקעי ישראל וממנהל אגף הקרקעות של קרן קימת לישראל. ועדה זו הוסמכה לחקור, לבדוק את טיב התביעות ולהמליץ על פשרה הנראית לה. המלצות הוועדה אושרו על-פירוב ובוצעו במסגרת פשרה שקיבלה תוקף בבית-המשפט המחוזי.

אותם שבטים או בודדים שלא קיבלו את החלטת הוועדה והעדיפו להתדיין בבית-המשפט המחוזי, הפסידו בדרך-כלל והקרקעות נרשמו לבסוף על שם המדינה. למרות זאת הם ממשיכים לטעון כי המדינה הפקיעה את קרקעותיהם (דבר שאינו נכון כלל) והיא מקפחת אותם, או שפרקליטיהם לא ייצגו אותם נאמנה – כמו טענתם של שבטי ארחחאל ואל-סוואעד אשר בהר כמון.

דרך הפשרה, כמפורט לעיל, הקלה על המדינה ואפשרה לה להקים ולפתח ביתר יעילות ומהירות יישובים בדוויים חדשים מתוכננים. ביישובים אלו קיימים ריכוזים גדולים של בנייה בלתי חוקית המסייעת לבדווים לספק שירותים מהירים יותר ולרכז את בני שבטיהם שגרו בפזורות בשטחים נרחבים ורחוקים.

* המאמר הופיע בשני חלקים: חלק א, בביטאון "קרקע" מס' 41, אפריל 1996; חלק ב, בביטאון קרקע מס' 42, אוקטובר 1996.

הקמת יישובי כדווים בנגב, שלגביהם ישנן תביעות לבעלות, עיכבה את פיתוח היישובים שהוקמו בעיקר על אדמות המדינה; זאת משום שלמרות שבעלי הזכויות קיבלו תמורה מלאה מהמדינה בעבור זכויותיהם – הן בקרקע והן בכסף – הם סירבו לקלוט בקרבם אנשים מבני שבטם הגרים בפזורה וסיכלו כל כניסה של משפחות שנגדן הוצאו צווי הריסה על בנייה בלתי חוקית.

להלן מספר דוגמאות:

א. העיירה כסייפה הופקעה על-פי חוק רכישת מקרקעין בנגב – חוק "חווה השלום עם מצרים, התש"ם-1980". עוד בשנת 1980 פותחו בה כ-800 מגרשים על-ידי אנשי מינהל הביצוע, כשהפיתוח כולל כבישים, מים, טלפונים וכו', אך למרות הפיתוח ישנם עדיין מאות מגרשים ריקים שהמדינה מעניקה עליהם זכויות בעלות במחיר כמעט אפסי. זאת מאחר שאחד מבעלי התביעות הגדולות, שהוא שיח' ידוע, אשר לא רק מונע כניסת משתכנים בקטע שעליו ישנן תביעות בעלות, אלא אף מסית גם את יתר בעלי התביעות לנהוג כמוהו; כך, פיתוחה של עיירה שלמה נבלם בגלל קומץ בעלי תביעות.

ב. בעיירה לקייה, שתושביה סבלו סבל רב וגרו בתנאים מזוהרים, הגיעה המדינה לפשרה עם אחת המשפחות הגדולות; הפשרה הייתה להקים ולפתח בעבורם שכונה הכוללת כ-400 מגרשים. הם ובדווים הגרים עמם יתיישבו בשטח, בתנאי שאין להם תביעות קרקע בהסדר הקרקעות. בני השבט מסרבים לשבץ את הבדווים הגרים בתוכם במגרשים שתוכננו ופותחו למענם. וכך גם בעיירה ערוער.

בכל המקומות הללו לא קמה מצד האוכלוסייה התנגדות ציבורית להתנהגותם של קומץ בעלי תביעות, אשר מונעים מאזרחים להתיישב במגרשים שהמדינה פיתחה בעבורם תוך פריצת דרכים, סלילת כבישים והכנת תשתיות של מים וחשמל; הם מעדיפים להתדיין בבתי-המשפט על בנייה בלתי חוקית, לבצע צווי הריסה של בתי-המשפט, לשלם קנסות – המתקרבים לגובה המחיר של מגרש – ולהמשיך לגור באוהלים. כך יורדות לטימיון השקעות של עשרות מיליונים בפיתוח. זוהי התנהגות ייחודית לאזור הנגב; הבדווים בצפון ובמרכז מתיישבים ללא עוררין על קרקעות שהמדינה הפקיעה ופיתחה למענם.

לעומת היישובים המפורטים לעיל, יישובים אחרים בנגב, שגב שלום וחורה, שפיתוחם החל בשנות השמונים המאוחרות, התפתחו בצורה יוצאת מהכלל. זאת מאחר שהיישוב הראשון (שגב שלום) הוקם על קרקעות מדינה שלגביהן היו תביעות לבעלות, והיישוב השני (חורה) הוקם לאחר שהמדינה הגיעה להסדר עם בעלי הקרקעות. בראש שני היישובים הנ"ל עמדו שיחיים שטובת בני עמם עמדה לפנייהם והם עוררו ואפשרו פיתוח מהיר ואכלוס של מאות משפחות שמקבלות שירותים מהטובים שבאזור.

פתרון סכסוך הקרקעות בנגב יבוא על פתרונו רק אם המדינה תקים מספר קטן של יישובים חדשים, עירוניים וכפריים, פתרון אשר טמון בחובו הסדר פשרה.

מינהלת הבדווים הניחה בשנת 1995 הצעת פשרה לגבי למעלה מ-80,000 דונם. בשטח זה רוכזו במספר מצומצם של יישובים עירוניים כ-650-800 משפחות הכוללות כ-25,000 נפש. דבר זה

הוסכם על-ידי בעלי התביעות ונציגי הציבור במקום. כמרכז הוסכם על הקמת מספר יישובים כפריים בריכוזים גדולים שבהם יגורו כ-8,000-10,000 נפש.

ההסדר המפורט לעיל יכול להוביל להסכמה כללית של יתר הבדווים – להגיע להסדר פשרה ולהתיישבות מרוכזת ביישוב מתוכנן. כך ניתן יהיה לספק בו שירותים חיוניים במקום התפרוסת כיום שבה קיימות למעלה מ-1,000 פזורות גדולות. תפרוסת כזו אינה מאפשרת לספק שירותים ומונעת את הסיכוי של פיתוח עתידי בנגב.

מניסיוני אני יכול לקבוע, כי בכל מקרה של סכסוך קרקעות שלא נפתר בעתו ואשר גורמים פוליטיים מתערבים בו במטרה לפתור ולסייע (כביכול) – הסכסוך מתמשך, אינו מגיע לידי פתרון ומביא להקצנה. בניגוד לרצונם של בעלי הזכויות (ראה מקרה התושבים הבדווים של רמיה ליד כרמיאל שעלה לכתרות בארץ ובחוף-לארץ), הבדווים הסכימו בסופו של דבר להתפנות מרצון ממקום מגוריהם, אך רק לאחר שהתמורה שנקבעה הייתה גדולה לאין ערוך מהתמורה שנקבעה בתחילת המו"מ.

בעיית הקרקעות בנגב היא בעיה מורכבת ומסובכת ופתרונה דורש השקעות כספיות גדולות מאוד והקמת מספר יישובים חדשים, עירוניים וכפריים, כל זאת במסגרת הסדר קרקעות כללי של פשרה ואכלוס. המדינה נדרשת להצהיר כי בעתיד לא תציע פתרון אחר וכי הקריטריונים לתשלום התמורה לא ישונו. הצהרה חדר-משמעית כזו תבהיר ותבטיח לאותם בעלי תביעות כי אכן לא יהיה שינוי במדיניות הממשלה.

השינוי התכוף בהצעות לפתרון ובהחלטות המתקבלות מדי ארבע שנים עם חילופי השלטון, מביא לתחושת עצב, לחוסר אונים ולמחשבה שמא למדינה אין עניין ואף לא רצון לפתור את הבעיה בצורה הוגנת. הדבר מביא לידי כך שהניכור וההקצנה כלפי המדינה רק גוברים והולכים.